

Nr 50.

Ankom till riksdagens kansli den 7 juli 1942 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 46, vilken behandlats av andra lagutskottet, hava herr Nilsson, Bror, och herr Aronsson hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om snabb utredning samt framläggande av förslag angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor.

Till stöd för sitt yrkande hava motionärerna anfört bland annat följande:

Det finnes även inom det moderna och välordnade samhället en grupp människor, som helt plötsligt komma i en svår och brydsam belägenhet. Det är nyblivna änkor, särskilt sådana med minderåriga barn. — — — Statsmakterna hava under senare år såtillvida beaktat änkornas bekymmer som man givit dem viss lättnad i skattehänseende. Detta är emellertid icke tillfyllest. Något mera behövde göras i stödjande och hjälpande syfte för denna kategori av människor, vilken i nuvarande världssituation snart kan bli skrämmande stor.

Vad kunde då göras från det allmännas sida i här berörda syfte? I första hand behöver en rådvill och beträngd människa en fast hand att stödja sig till. Efter ett dödsfall blir det en mängd juridiska formaliteter att ordna upp: försäkringar, ansökan om skattelindring, bouppteckning m. m. Så är det den ekonomiska situationen, vari man till äventyrs icke är särdeles väl informerad och därför behöver pålitlig hjälp. Det finnes redan inom vissa områden sociala kuratorer. Här behövdes sådana. Vissa landsting hava anordnat rättshjälpsanstalter. Dessa borde härvidlag kunna få en stor uppgift.

I andra hand torde tillfällig ekonomisk hjälp behöva givas, utan att denna finge karaktär av fattigunderstöd. Man kunde också för en sådan situation övertänka möjligheten av ett tillfälligt moratorium. Vid en utredning av denna fråga skulle säkerligen många möjligheter till stöd och hjälp yppa sig.

Enligt lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång kan i mål, som handlägges inför domstol, fri rättegång beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången förenade kostnaderna eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. Beslutet om fri rättegång innebär i huvudsak, att processkostnaderna i viss utsträckning skola gäldas av allmänna medel. På grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 5 december 1941 hava inom justitiedepartementet tillkallats särskilda sakkunniga för att verkställa

en allmän översyn av lagstiftningen om fri rättegång, vilken utredning fortfarande pågår.

På vissa orter finnas offentliga rättshjälpsanstalter, genom vilka de mindre bemedlade kunna erhålla juridiskt biträde även i fall, då rättegång ej kommer i fråga. Sådana anstalter hava upprättats av vissa större städer och i några fall av landsting. Nu gällande bestämmelser om rättshjälpsanstalter innefattas i *kungörelsen den 12 september 1919 (nr 639) angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter*. Enligt denna kungörelse kan understöd av statsmedel i viss utsträckning tilldelas anstalt under förutsättning bland annat, att anstalten står under ledning av en i viss ordning utsedd styrelse och att anstaltens verksamhet utövas enligt ett av Konungen utfärdat reglemente. För närvarande torde finnas 9 rättshjälpsanstalter, som kommit till stånd på grundval av 1919 års kungörelse i ämnet. Härtill kommer ytterligare en, av stad upprättad rättshjälpsanstalt, vilken dock bedrivs såsom en rent kommunal institution.

I detta sammanhang må anmärkas att sedan inom justitiedepartementet tillkallats en sakkunnig för att verkställa utredning av frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen — av den sakkunnige den 20 mars 1940 avgivits betänkande med förslag rörande offentliga rättshjälpsanstalter (SOU 1940: 11). Förslaget innebär bland annat, att rättshjälpsanstalternas ställning och verksamhet skall regleras i lag. Organisationen föreslås därvid utvidgad så att i princip offentlig rättshjälpsanstalt skall vara inrättad för varje landstingsområde och för varje stad som ej deltagit i landsting. Vidare skall enligt förslaget statsbidrag utgå i vidgad omfattning.

I fråga om *sociala kuratorer* saknas allmänna bestämmelser. Emellertid hava dylika befattningshavare tillsatts vid vissa sjukhus och allmänna anstalter, där behovet av social rådgivning visat sig mera framträdande. Därjämte må erinras om att alltsedan augusti 1941 finnes en av Stockholms stad upprättad *social upplysningsbyrå*. Rörande omfattningen av verksamheten vid denna må anmärkas, att hittills omkring 4,700 personer hänvänt sig till densamma. Jämväl i vissa andra städer torde fråga hava uppkommit att på kommunens bekostnad inrätta ett organ av angiven beskaffenhet.

Slutligen må nämnas att, jämlikt bemyndigande av Kungl. Maj:t den 17 december 1937, chefen för socialdepartementet utsett en kommitté, den s. k. *socialvårdskommittén*, vilken enligt direktiven för dess arbete har till uppgift att företaga en allmän översyn av socialvården. I detta sammanhang må jämväl erinras om en vid 1939 års riksdag väckt motion, II: 237, däri hemställts om utredning och förslag rörande statlig pension eller bidrag av statsmedel till arbetsför änka eller kvinna, gift med icke arbetsför man, under förutsättning att två eller flera minderåriga barn funnes i familjen. I anledning av motionen beslöt riksdagen att hos Kungl. Maj:t anhålla, att vid den åt socialvårdskommittén anförtrodda utredningen jämväl med sistnämnda motion avsedda förhållanden och önskemål måtte vinna vederbörligt beaktande.

I föreliggande motion beröres i första hand behovet för nyblivna änkor, särskilt sådana med minderåriga barn, av råd och hjälp i bland annat rättsliga angelägenheter. Vidare framföres däri tanken på att kunna giva kvinnor i sådan belägenhet tillfälligt ekonomiskt bistånd i annan form än fattigvård. Motionen utmynnar i en hemställan om, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om snabb utredning samt framläggande av förslag angående lagstiftning i ämnet.

Genom familjeförsörjarens frånfälle försättes otvivelaktigt i många fall den efterlevande maken i ett svårt läge. Enligt utskottets mening måste därför motionärernas syfte, att i sådana fall erforderlig hjälp skall i görligaste mån beredas den efterlevande, anses synnerligen behjärtansvärt. I detta sammanhang må emellertid erinras om att även människor, som av annan anledning råkat i beträngd belägenhet, kunna hava stort behov av rättshjälp och social rådgivning. Det torde därför knappast vara lämpligt att — såsom motionärerna synas hava förutsatt — vid lagstiftning på detta område uteslutande taga sikte på änkornas behov av hjälp i förevarande hänseende.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår finnas genom reglerna om fri rättegång och förekomsten av rättshjälpsanstalter redan nu vissa möjligheter för mindre bemedlade till kostnadsfri rättshjälp. Vad särskilt beträffar rättshjälpsanstalterna föreligger en inom justitiedepartementet verkställd utredning med förslag om bland annat inrättande av ökat antal dylika anstalter, så att organisationen komme att omfatta hela riket. Vidare är lagstiftningen om fri rättegång för närvarande föremål för en allmän översyn genom särskilda sakkunniga. Spörsmålet om den lämpligaste anordningen av den fria rättshjälpen synes sålunda i hela dess vidd vara föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. Utskottet finner det därför ej vara påkallat att i anledning av motionen i denna del göra någon framställning till Kungl. Maj:t.

Beträffande den i motionen berörda frågan om tillsättande av sociala kuratorer må till en början anmärkas, att människor i nödställd belägenhet för visso ofta känna behov av sakkunnig vägledning för att komma till rätta med sina svårigheter. Utvecklingen har också under de senare åren medfört, att vid vissa sjukhus och allmänna anstalter inrättats befattningar av förevarande art i syfte att bistå dem, som där intagits. Därjämte har för Stockholms vidkommande genom stadens försorg nyligen upprättats en för allmänheten avsedd social upplysningsbyrå. Även i vissa andra städer torde hava väckts frågan om inrättande av en liknande institution. Enligt utskottets åsikt finnes anledning till antagande, att ifrågavarande utveckling alltjämt skall fortgå i den mån förhållandena å de olika orterna så tillåta.

Vad slutligen angår spörsmålet om ekonomiskt bistånd åt de i motionen avsedda änkorna må allenast framhållas, att på grund av bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallats sakkunniga för att utreda frågan om en allmän översyn av socialvården, den s. k. socialvårdskommittén. Det torde kunna förutsättas, att vid komitténs arbete även änkornas ställning kommer att tillbörligt uppmärksammas. Härtill föreligga desto större skäl som 1939 års riksdag i

anledning av en inom riksdagen väckt motion anhållit, att vid ifrågavarande utredning måtte beaktas bland annat frågan om pension eller statsbidrag åt vissa änkor med minderåriga barn. De i den nu föreliggande motionen framställda önskemålen och synpunkterna i denna del torde därför kunna vinna beaktande utan att ytterligare framställning om utredning sker.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att motionen I: 46 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 juli 1942.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Linder, Tamm, Forslund, Wistrand, Olof Carlsson, Strand* och *Holstenson**;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herr *Hage*, fröken *Andersson*, herr *Holm*, fru *Johansson*, herrar *Larsson* i Östersund och *Jansson* i Hällefors*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.